

בענין תענית בערב שבת

האם מותר להתענות בערב שבת עד הלילה

כתב המחבר "דרך אנשי מעשה להתענות בכל ערב שבת". וכתב המשנה ברורה, שדברי השולחן ערוך אינם אלא באנשים חזקים, שהתענית אינה מזיקה להם, ועל ידי התענית יאכלו יותר לתאבון, אז ראוי להתענות בערב שבת והוא מנהג טוב. אבל יש לכאור, והרי בעל כורחו אם מתענה בערב שבת ימשיך להתענות גם מקצת בשבת עד שיבוא לביתו ויקדש על היין ויאכל, והרי אסור להתענות בשבת, ואפילו לא מקצת השבת. עוד יש לשאול, מדוע אסור להתענות מקצת שעות בשבת, והרי מצוה להיות רעב לפני סעודות שבת כדי שיאכל לתאבון, נמצא שההלכות סותרות זו לזו.

אבל הביאור בזה, שהם שני דברים. יש איסור תענית, ויש רעבון. להיות רעב בשבת לקראת סעודות שבת אין איסור כלל, והוא מצוה, אבל לקבל על עצמו תענית בשבת, שיהא אסור בשבת באכילה מחמת קבלת תענית, זה אסור בשבת אפילו מקצת שעות, כיון שאין זה כבוד היום שיהא אפילו קצת ממנו אסור באכילה ושתיה מחמת התענית, לכן מותר להרעב עצמו בשבת כדי לאכול בתאבון, כיון שמותר לאכול, לא עושה איסור, אלא מצוה, אבל אם מקבל על עצמו תענית, ואסור באכילה מחמת תעניתו, זה דבר האסור בשבת. לכן מי שמתענה בערב שבת, מיד שנכנסת השבת, כבר עבר יום התענית ומותר באכילה מחמת התענית, וזה שממתיך מלאכול אינו מחמת התענית אלא מחמת שלא עשה קידוש, לכן אין זה מתענה בשבת כלל, ולא מקצת שבת, לכן כתב המשנה ברורה בשם כל הפוסקים, שמי שבריא והתענית טובה עליו, טוב להתענות בערב שבת, ומותר להמתין בתעניתו עד לאחר קידוש ללא כל חשש, וזה שיש כאלה שמקבלים על עצמם בשובבי"ם להתענות בערב שבת, ומקפידים לאכול לפני קבלת שבת, הטעם הוא, כיון שאינם חזקים בגופם, וחוששים להכנס לשבת בעינוי, כי התענית עינוי להם, ולהם באמת אסור להתענות בערב שבת, לכן צריכים לקבל תענית על תנאי לאכול לפני שבת.

ואם תאמר, סוף סוף כל זמן שלא אוכל הוא ממשיך תעניתו בשבת, אין זה נכון כלל. דהנה אמרו בירושלמי, יש לך אדם שאוכל ונחשב שמתענה, ויש לך אדם שמתענה ונחשב שאוכל, ומבאר הירושלמי, שבליל תענית, שהוא יום של תענית, נחשב הלילה ליום תענית, ולכן אפילו שאוכל אומר עננו [ואנו לא נוהגים כן, אלא אומרים עננו רק במנחה]. אבל במוצאי התענית, אפילו שהוא מעונה מאוד לאחר יום תענית, אינו אומר עננו, כיון שאינו "יום תענית". הנה מבואר, שמיד שיוצא היום, כבר אינו יום תענית, ואינו נחשב שמתענה כלל וכלל, לכן המתענה בערב שבת - מי שזה טוב לו - עושה מצוה. וזה שכתב ברוקח בסימן לו, "אין להתענות לכתחלה בערב שבת, דאמרינן במגילת תענית [פ"א] הנשבע להתענות בערב שבת הרי זה שבועת שוא, שמקצת ערב שבת כשבת", היינו למי שהתענית מזיק לו, ומה שאמרו שמקצת ערב שבת כשבת, היינו באדם שהעינוי קשה לו, ואין זה סתירה לפסק המשנה ברורה. ולמעשה כך נוהגים הרבה קהלות חסידים בימי השובבי"ם, ויש קהלות שנוהגים בכל השנה להתענות בערב שבת עד לאחר קידוש בלא כל חשש. ולפי זה, כאשר אדם מתענה, ובא לביתו בליל שבת, אינו חייב למהר לקדש ולאכול, שכבר אינו בתענית, והרי דינו ככל אדם שבא לביתו בליל שבת.

התפלל מעריב בליל שבת מוקדם, האם מותר להפסיק התענית

ואם התפלל מעריב מבעוד יום, נחלקו המחבר והרמ"א, האם כבר יכול לקדש ולאכול. המחבר סובר, שכיון שקיבל תענית, אין לאכול עד צאת הכוכבים, בין בתענית יחיד ובין בתענית ציבור, ואפילו שכבר התפלל מעריב וקיבל על שבת ואסור בכל מלאכה, מכל מקום לא עבר דין יום שישי לענין תענית, וכך יש לבני ספרד לנהוג. והרמ"א סובר, שהמקבל על עצמו תענית, מסתמא קיבל על עצמו רק עד לאחר תפלת מעריב בליל שבת, ויכול לאכול לאחר תפלת מעריב, ואין ראוי להחמיר, כיון שכבר עברה תעניתו, ואם רעב יש לו לאכול. ומכל מקום, לכתחלה יש לעשות תנאי מפורש שמתענה רק עד לאחר תפלת מעריב, אבל אם לא עשה תנאי, יאכל לאחר התפלה מבעוד יום, אבל אם התענה פעם אחת ביום שישי עד לאחר צאת הכוכבים, גם לפי הרמ"א אם מתענה עוד פעם, מסתמא על דעת להשלים עד צאת הכוכבים התענה, ואם לא עשה תנאי חייב להשלים עד צאת הכוכבים. וכל זה בתענית יחיד, אבל בתענית ציבור יש להשלים עד צאת הכוכבים, שכך קבלו עליהם. לכן בעשרה בטבת שחל ביום שישי, אפילו לפי הרמ"א חייב להתענות עד צאת הכוכבים, ואם אינו רעב בליל שבת, אינו חייב מיד לקדש ולאכול, שכבר אינו מתענה, כמבואר לעיל.

ולפי מה שביארנו, מובן מדוע הרמ"א לא הגיה כלום על מה שכתב המחבר "דרך אנשי מעשה להתענות בכל ערב שבת", ובודאי כונת המחבר עד צאת הכוכבים לשיטתו, והיה לרמ"א להגיה שיש לסיים את התענית לפני הזמן שלא יכנס לשבת מעונה. אבל לאור המבואר לא קשה מידי, דגם לרמ"א אין כל איסור להשלים תענית בערב שבת, ולהכנס לשבת מעונה, כי כבר אינו מעונה, שמיד שנכנס שבת אינו בתענית, וזה שהוא רעב, מצוה בידו. אלא שלאחר מכן מבאר הרמ"א עד מתי חייב לצום, ועל זה כתב שבתענית יחיד לא חייב עד צאת הכוכבים.